

Plné uplatnění České republiky v EU

Přinášíme přepis projevu PhDr. Vladimíra Špidly, jenž přednesl v rámci dopolední sekce konference SpeedChain 2011, a který vyvolal u posluchačů velký zájem a ohlas.

Stručná charakteristika strategické inovace a současných a budoucích problémů, na které chce ČR reagovat.

Česká republika vstoupila roku 2004 do Evropské unie. Tento fakt vytvořil historicky unikátní situaci, na kterou je potřeba reagovat.

V současné době je působení České republiky v EU neefektivní. Nedaří se nám využít příležitosti a zvyšuje se riziko naší periferizace. Neumíme zřetelně zformulovat náš zájem ve vztahu k EU a ani představu o našem podílu na rozvoji a konstrukci EU. Nejsme schopni formulovat alternativní scénáře spojené s různými možnostmi vývoje EU.

Nevyužíváme EU jako zdroje pro náš civilizační rozvoj, ani jak zprostředkovatele, kterým můžeme ovlivnit způsoby řešení globálních problémů.

Naše schopnost využít Evropské strukturální fondy je strategicky nedůsledně definovaná a nedostatečná.

Hlavní slabinou ČR ve vztahu k EU je neschopnost formulovat a realizovat konzistentní národní politiku, daná nekoordinovaností aktivit jednotlivých aktérů v našem politickém systému. Nekoordinovanost se projevuje nejen v užší politické sféře, ale i v neschopnosti této sféry integrovat do formulace a realizace takové národní politiky občanskou společnost v širším slova smyslu.

Předpoklady úspěšné implementace

Prvním předpokladem je angažovat premiéra vlády a předsedy obou komor parlamentu.

Minimální nezbytnou základnou je spolupráce vlády, obou komor parlamentu ČR a Rady hospodářské a sociální dohody.

Důvodová zpráva ke strategické inovaci „Plné uplatnění ČR v Evropské unii“

Pro Českou republiku je Evropská unie základním civilizačním prostorem. Historicky se česká kultura vždy vyvíjela jako součást evropské kultury, ovlivněné především katolickým univerzalismem.

České země se od svého dějinného počátku vždy vyznačovaly prolínáním více kulturních okruhů. V Cyrilometodějské misi došlo k důležitému ovlivnění řeckových okruhem. Česká kultura se od počátku nevyvíjela jako kultura etnický česká, nýbrž jako česká varianta univerzální středoevropské kultury. Dokladů pro toto konstatování lze přinést velké množství.

Jako dobrý příklad nám může posloužit chrám svatého Víta na Pražském hradě. Je založen stylově jako dílo mezinárodní gotiky Matyášem z Arassu, tedy člověkem z jádrového území francouzské gotiky. Rozhodující vklad pak vložil Petr Parléř ze švábského Gmundu. Mohli bychom pokračovat s řadou dalších jmen.

České země představovaly z politického a ekono-

mického hlediska vždy součástí svým způsobem integrovaného širšího okruhu. V době vrcholící vlády Přemyslovců zahrnovaly české země širší okolí. Český král byl králem českým, uherským a polským.

Naše vrcholné politické i kulturní období integrace do západního katolického kulturního okruhu je spojeno s Lucemburky. Připomeňme, že Karel IV byl císařem středověké Říše římské, a že český král na rozdíl od krále polského byl říšským kurfiřtem, volitelem římského císaře, teda aktérem středověké integrace.

Rozdíl mezi pozicí Polska a Česka je zřetelný i v celkové orientaci politiky. Na rozdíl od Polska Česko nikdy nemělo skutečnou východní politiku. To nebylo dáno rozdílem sil. Po velmi dlouhou dobu bylo Česko mocensky srovnatelné s Polskem a bylo pravděpodobně o něco silnější. Naše geopolitické zaměření bylo jiné.

Ambice být centrem dílčí integrace skončily v 15. století. Nikoliv jenom z důsledku vyčerpání z husitských válek, nýbrž i pod tlakem širších politických změn. Tlaku Turků, objevení Ameriky a tím i pozvolnému přesunu hlavních civilizačních center směrem k Atlantiku.

Pak následovalo 300 let života v podunajské integraci. Po Rakousku-Uhersku přišla první republika, která opět byla svým způsobem integrací širšího prostoru (Slovensko, podkarpatská Ukrajina). Po celé meziválečné období jsme se snažili integrovat poněkud širší prostor prostřednictvím Malé dohody. Protektorát a později Rada vzájemné hospodářské pomoci byly opět, byť zvrhlými, pokusy o integraci.

Naše hospodářství se v důsledku dlouholetého vývoje rozvinulo jako hospodářství v rámci širší integrace, tedy podstatně silnější, než odpovídá samotnému našemu vnitřnímu trhu.

Jádrová kulturně ekonomická linie byla velmi brutálně přerušena 2. světovou válkou. Okupace a později železná opona nás oddělily od západoevropského okruhu jak ve fyzickém, tak i v kulturním slova smyslu.

Odsun německého obyvatelstva zásadně změnil kulturní a etnické poměry na našem území. Československo mělo, paradoxně vzato, jedny z největších

válečných ztrát. V konečném součtu jsme v důsledku válečných událostí ztratili asi 3 miliony obyvatel.

Příklon k ruské kultuře a ruské semicivilizaci nebyl dostatečnou náhradou. Rok 1968 naší civilizační izolaci ještě prohloubil. Vytvořil novou oponu, nikoliv železnou, nýbrž oponu pohrdání.

Období po roce 1968 lze považovat za období totální izolovanosti od civilizačního pohybu evropského kontinentu, a to jak od západního, tak i od východního. A svým způsobem za radikální diskontinuitu s naší historií. Toto období trvalo více než jednu generaci. Myslím, že to vysvětluje celou řadu reflexů a povědomých aktuálních postojů české společnosti.

Vstup do EU je návratem k původní pozici našich zemí – to jest stát se znovu součástí širšího západoevropského civilizačního okruhu a stát se jeho funkční součástí. S určitou nadsázkou lze říci, že naším historickým osudem je být vyspělou součástí nějaké formy politické a kulturní integrace. Je proto naším nejvyšším zájmem mít schopnost ovlivnit její vývoj.

Riziko periferizace

Bez ohledu na svůj vstup do EU je Česko vystaveno trvalému riziku periferizace. Onen údajný výrok kancléře Bismarcka o tom, že ten, kdo ovládá Čechy, ovládá Evropu, je nonsens. Podunajská monarchie ovládala české země dosti dlouho a nikdy se nestala prvořadou evropskou mocností. Vnitrozemská poloha náš význam zásadně oslabuje.

Dějiny 2. světové války jsou toho dalším důkazem. Okupace Čech, Moravy a Slezska nebyla důvodem k válce, protože tento zisk byl z mocenského hlediska málo významný. Hlavní zápasy se odehrávaly na ose Berlín – Varšava – Moskva, případně Paříž – Berlín. Druhá strategická linie pak šla směrem Moskva – Bělehrad. Válka již byla rozhodnuta, když byla, více méně pro pořádek, osvobozena i Praha.

Tato do určité míry periferní situace je hluboce zakotvena v naší historii. Pokus Karla IV změnit hlavní obchodní trasy a stáhnout je do Prahy se nepovedl.

Rozpad Československa riziko periferizace ještě významně posílil. Geopolitická pozice Česka podstatně zeslábla. Pokud Československo představovalo území o délce cca 1 200 km, nebylo jej možné v zásadních sítích pominout. Nevzít v úvahu Česko je nyní možné a není to nijak mimořádně nákladné.

Slovensko se po rozdělení Československa nalézá v geopoliticky silnější pozici než Česko. Jeho geografická poloha jej činí nepominutelným jako spojnicí mezi střední Evropou a Balkánem.

Riziko periferizace je ještě zesíleno naším relativně malým podílem na celkové produktivní kapacitě EU. Ve všech ohledech – ekonomickém, kulturním a vědeckém.

Důležitou daností posilující riziko naší periferizace je kromě naší již zmíněné vnitrozemské polohy i nepřítomnost transkontinentálních vodních cest.

Dílčím problémem je i to, že čeština je malým jazykem, který nezprostředkovává přímočaře kontakt

se širším okolím. Naopak, je jedním z dalších zdrojů naší izolovanosti.

Riziko zaostalosti

Míra integrace potřebná k udržení se v nejvyšších vrstvách civilizace již přesáhla kapacitu Česka ve všech ohledech. Naše zdroje jsou omezené. Mobilizaci našeho lidského, organizačního a peněžního kapitálu nejsme schopni zajistit naší civilizační samonosnost. Desetimilionová populace je na to příliš malá. Hlavním – a vlastně jediným – perspektivním východiskem může být naše aktivní účast na civilizačních a integračních projektech Evropy.

Riziko ztráty kontroly nad svým osudem

Česko je zemí, jejíž vnitřní dynamika není dostatečná k udržení kontroly nad vlastním osudem. Naprostá většina rozhodujících impulsů, které určují naši existenci, přichází zvnějšku. To se týká ekonomiky, rozhodujících rizik v oblasti energetiky a zásobování nezbytnými surovinami, ale i kultury a ekologie. Je proto osudovou potřebou mít v EU co největší vliv a jeho prostřednictvím získat větší vliv na zásadní externí situace.

Návrhy na změny

Zásadní slabinou našeho vztahu k EU je všeobecné nepochopení EU jako příležitosti. V převažujícím pojetí naší politiky je EU chápána jako nutné zlo. Je snaha rozsah evropské politiky omezovat na minimum a ve své podstatě se jí zabývat pouze formálně. Důsledkem je, že na centrální úrovni politiky a správy nevznikla nikde dostatečná intelektuální kapacita, která by Česku umožnila aktivně zasahovat do evropského dění. To se týká jak parlamentních výborů v Poslanecké sněmovně i v Senátu, tak i exekutivy. Proto je nutné zakotvit evropskou agendu jako samostatnou strategickou agendu na úrovni nejvyšší exekutivy.

Evropskou agendu je třeba chápat jako agendu vnitřní, nikoliv jako agendu zahraniční. Bez ohledu na to, že vyžaduje určité kompetence obvyklé v zahraniční agendě. Ministerstvo zahraničí by mělo mít z tohoto důvodu při její tvorbě jenom omezený význam. Jeho hlavním úkolem by v tomto smyslu měla

zůstat agenda třetích zemí a agenda mezinárodních organizací – OSN, OECD apod. Ze třetích zemí pak zejména USA, Rusko a Čína.

Logistická struktura

V delimitaci mezi evropskou a zahraniční agendou se nejobtížněji řeší vhodná koordinace bilaterálních vztahů se zeměmi EU. Zejména s těmi nejvýznamnějšími – tedy s Francií, Německem, Velkou Británií, Rakouskem a Polskem.

Je zřejmé, že klíčovou zemí pro ČR je SRN. Je proto řada důvodů. Ty nejpodstatnější jsou geopolitické, kulturní a ekonomické.

V porovnání s významem této země jsou naše znalosti o ní absolutně omezené. Odpovídající reakcí je výrazné posílení speciálních německých studií zahrnujících veškeré německy mluvící země, soustředěná podpora výuky němčiny a obecně i ostatních reálií německy mluvícího kulturního okruhu na středních a vysokých školách.

Podceněnou zemí v rámci naší evropské politiky je Francie. Naše znalosti v politickém prostředí jsou spíše karikaturní. Přitom je zřejmé, že Francie a Německo jsou a zůstanou motorem evropské integrace. Velmi důležitý aspekt kontaktů s Francií jsou její globální kapacity. Z hlediska vojenské síly je Francie po USA a Ruské federaci třetí jadernou mocností světa, která disponuje celou jadernou triádou z vlastních zdrojů a množstvím hlavic dostatečných pro globální střetnutí. Jistou zajímavostí na okraj svébytné kulturní kapacity Francie i způsob, jakým ji francouzský stát podporuje a rozvíjí. Základní strategický zájem Francie a Česka se shoduje – mít EU dostatečně silnou, aby se mohla prosadit v globálním světě.

Z uvedeného vyplývá nutnost obdobného přístupu k Francii jako k Německu.

Naopak Velká Británie je u nás zemí silně přeceňovanou. Toto přecenění jejího významu vyplývá ze záměny významu jazyka s významem země. Velká Británie bez angličtiny by byla jen těžko schopná soutěžit s Itálií. Geostrategicky je Ukrajinou západního světa.

Z důvodů obecné orientace Velké Británie na jistou třetí cestu, její strategická situace jí dává iluzi o možnosti specifického britského osudu mezi EU a USA, je tato země nepříliš zainteresovaná na

střední Evropě. Pokusy spolupracovat s Velkou Británií nás vždy staví do situace slabšího spojence. Konec konců, právě to, že Británie neměla tradičně zájem ve střední Evropě, bylo jedním z důvodů Mnichova. Ovšem klíčový rozdíl našich zájmů spočívá v odlišné představě o celkovém směřování EU. Zájem Británie je volný svazek. Předpokládá totiž příležitost nahradit váhu EU váhou USA.

Obecně lze zformulovat priority našeho zájmu takto: EU, Německo, pak na stejné úrovni Francie a Polsko a Slovensko o stupeň níže Velká Británie. Tomuto konceptu je třeba přizpůsobit koordinaci mezi ministerstvem zahraničí a strukturami pro evropské záležitosti.

Dalším problémem je nedostatečné personální zastoupení Česka ve strukturách EU.

V tomto směru nemá Česko žádnou toho jména hodnou strategii. Podpora našich kandidátů se omezuje na příležitostní lobbismus, což je samozřejmě velmi slabé. Váha republiky nám v tomto směru nedává příliš mnoho vlivu. Naprosto chybí systematická příprava kandidátů pro jednotlivé konkurzy, tak jak ji provádějí Němci a především Britové. Právě to je fáze, která v zásadě rozhoduje o úspěchu. Vhodným řešením by bylo vytvořit při Úřadu vlády vzdělávací instituci, specializovanou na přípravu adeptů pro evropské konkurzy.

Další slabinou je roztržitost našeho akademického potenciálu. Evropská studia se vyučují z různých hledisek všude, ale zdá se, že výsledky jsou zatím nedostatečné. Stejně tak ani spolupráce s ostatními akademickými pracovišti v našem nejbližším okolí není dobrá. Větší koordinace zejména s Němci, Slováky a Poláky se jeví jako nezbytná a nanejvýše účelná.

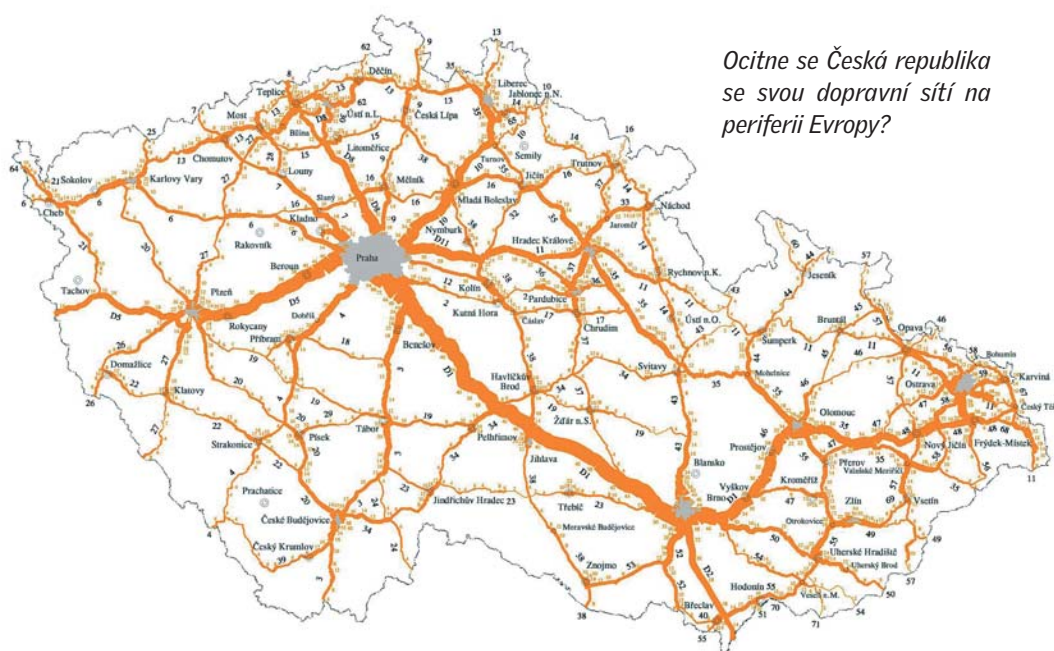
Veřejná politika a správa

Věci, která omezuje naši efektivitu při využívání příležitostí, které nám dává EU, je nestabilní a nedostatečně kvalifikovaná státní správa. Jedním z důvodů jsou politicky motivované personální změny, zejména ve vyšších patrech prováděné po každých volbách: Zákon o státní službě není stále uveden do života.

Lisabonská smlouva významně posiluje úlohu Evropského parlamentu. V zásadě lze říci, že český parlament nenalezl na tuto výzvu a otevírající se novou možnost institucionální a politickou odpověď. Koordinace mezi komorami je nedostatečná. Jejich pozice v nové struktuře rozhodování není ani definovaná a neodehrávají se ani vážněji minulé pokusy o nalezení odpovídajícího řešení. Doposud nebyl schválen stykový zákon, nezbytná to podmínka účinné práce mezi komorami.

V rámci všeobecného prohloubení naší efektivity působení v EU se jeví jako účelné zpracování Národní strategie ČR v EU. Strategie důkladně prodiskutované v rámci rozsáhlých konzultačních mechanismů. Zejména se sociálními partnery, místními samosprávami a občanskou společností. Tato strategie by v prvé řadě artikulovala celkovou představu o charakteru a institucích našeho uplatnění v procesech evropské integrace a vymezila by i naši strukturální politiku, zejména ve smyslu nalezení rovnováhy mezi podporou rozvoje věcné a sociální infrastruktury. ■

RLN

Ocitne se Česká republika se svou dopravní sítí na periferii Evropy?